

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Георги Тодоров Тодоров на тема
„Социално-икономически трансформации в СССР в края на 20-те – 30-те години на
XX век”

за присъждане на образователната и научната степен „доктор по история”,
професионално направление 2.2. История и археология, Докторска програма Нова и най-
нова обща история

от проф. д-р Искра Баева, преподавателка в Историческия факултет на СУ „Св.
Климент Охридски”

1. Данни за докторанта и докторантурата

Георги Тодоров е завършил през 2017 г. бакалавърската програма „История” в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград, след което е продължил в магистърската програма на същия факултет „История на българските земи в контекста на европейското развитие” и с успех я е завършил през 2018 г. През същата 2018 г. е спечелил докторантски конкурс и със Заповед № 2829 от 17 декември 2018 г. е зачислен за редовен докторант в катедра „История” на Правно-историческия факултет на ЮЗУ в докторската програма „Нова и най-нова обща история” (Най-нова обща история) с научен ръководител доц. д-р Иван Петров и научен консултант гл. ас д-р Диана Велева и тема на дисертационния труд „Социално-икономически трансформации в СССР в края на 20-те – 30-те години на XX век.”

След изтичане на докторантурата катедра „История” е обсъдила работата на докторанта Георги Тодоров и със Заповед № 3108 от 13 декември 2021 г. е взела решение за отчисляването му с право на защита.

На свое заседание от 25 март 2022 г. катедрата „История” към Правно-историческия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски” – Благоевград е обсъдила дисертацията. Решението на катедрата, фиксирано в Протокол № 8, е, че дисертацията на Георги Тодоров е готова и е направено предложение да започне процедура по публичната ѝ защита.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

Ще започна оценката си за дисертационния труд на Георги Тодоров с това, което го отличава от всички останали, които съм виждала, ръководила или оценявала: става дума за обема. Дисертацията Георги Тодоров обхваща внушителните 742 маш. стр. Този факт неминуемо изисква реакция и аз ще изразя своята в няколко въпроса: 1. Не е ли било възможно да се формулира по-тясна тема? 2. Ако в хода на работата (запознаване с литературата, събиране на изворов материал и т.н.) е станало ясно, че материалът е твърде обемен, не е ли било добре да се промени/съкрати темата (правили сме го при някои мои докторанти)? 3. Когато при писането на дисертационния труд е станало ясно, че работата става твърде голяма, не е ли било добре докторантът сам да се погрижи за съкращаване на текста? 4. Не е ли било добре при обсъждането на текста катедрата да възложи на докторанта да съкрати обема, преди да предложи дисертацията за защита? С тези въпроси в никакъв случай не искам да поставя под въпрос качествата на дисертацията, а да подчертая необходимостта младите учени от началото на своя път да се научат да спазват правилата.

Дисертационният труд е структуриран в увод, четири глави, много подробно разделени на параграфи и подпараграфи, заключение, формулиране на приносите, библиография (преди която има списък на съкращенията, речник, списък на таблиците, схемите и диаграмите, географски показалец, някои от които са излишни). Като изворова база и научна литература докторантът е използвал три руски архива (РГАСПИ (Российский государственный архив социально-политической истории) – 7 архивни единици от един фонд и два описа, РГАЭ (Российский государственный архив экономики) – 6 архивни единици от 2 фонда и 6 описа, както и една архивна единица от ЦГАНХ на СССР, 102 позиции документи, статистика, публикации на политици от епохата, спомени, лични свидетелства, справочници и т.н., между които известно удивление предизвикват томовете на Большая советская энциклопедия, 24 броя на партийния орган в. „Правда”, 6 броя на официоза в. „Известия”. 8 броя на сатиричното списание „Крокодил”, 2 на „На колхозной стройке”, и по един на „Сталинский путь”, „Безбожник” и „Антирелигиозник”. 10 тома спомени, 154 научни изследвания с различна стойност и 7 художествени

произведения, някои от които като детските писма до бащите имат документален характер. Изброеното показва сериозната изворова и изследователска основа на дисертацията, която значително надхвърля социално-икономическата проблематика.

В Увода Георги Тодоров е формулирал целта на работата си в следния абзац: *„Анализирането на механизмите и начините на установяване на тази кръгова взаимозависимост и „социалистическия начин на живот“ и държавност в СССР би позволило разбирането на значителното разрастване на тези процеси в Източна Европа след Втората световна война и доста по-лесното им проникване в по-изостаналите в икономическо и социално отношение страни и обратното – внимателния и отчасти премерения пробив в по-развитите и устойчиви“* (с. 6). А същинската цел намираме в края на дисертацията в следната формулировка: *„обективно и аргументирано да представи социално-икономическите трансформации в Съветския съюз по време на първите две петилетки 1928-1937 г.“* (с. 699). Прецизно са посочени седемте задачи за постигане на целта: проследяване на индустриализацията, преценка за автаркичността на икономиката, аграрните трансформации (колективизацията), взаимоотношенията град – село, социалните трансформации (изграждане на мрежово общество), модернизацията, обречеността на образователно-демографската политика. Методите също са изброени по подходящ начин: сравнителен, проблемен, използването на отделни казуси (*Case studies*), критичност към изворите от епохата, представяне на процесите „отгоре“ (от позициите на властта) и „отдолу“ (от гледната точка на обществото), разглеждане на статистическите данни чрез количествени и качествени методи и хронологичният принцип.

Структурата на работата е логична, макар че показва излишен стремеж да се обхванат твърде многобройни проблеми. В първата глава е представена индустриализацията, осъществена с първите два петилетни планове; във втората – преобразованията в аграрния сектор, най-вече колективизацията и нейните последици; третата глава е посветена на отражението на социално-икономическите преобразования върху живота в градовете, определен като „социалистически градски начин на живот“;

последната четвърта глава повтаря подхода от третата, но вече обърнат към селото, формулиран като „Социалистически селски начин на живот“.

Всяка от темите на главите би могла да стане предмет на отделно изследване и то с характеристиките на дисертационен труд. Такива са и четирите части на дисертационния труд: 1. Причините, целите и проблемите, породени от ускорената индустриализация на Съветския съюз; 2. Трансформацията на руския аграрен сектор от дребно частно земевладение (каквото то става след Декрета за земята от 26/27 октомври 1917 г.) в колективно обработвано в преобладаващата си част; 3. Дълбоките промени в традиционния начин на живот на жителите на градовете под влияние на бързата урбанизация и на новата политическа система; 4. Социалните последици на колективизацията и от контрола на съветската власт върху селото. На всяка от тези трансформации има посветени много дисертации и научни изследвания по света, най-вече в Съветския съюз и Русия.

Тъй като дисертационният труд е много обемен и съдържа много теми и подтеми, последователното разглеждане на четирите глави ще бъде твърде обстоятелствено. Затова ще се опитам накратко да представя общата си оценка за изложението.

Независимо че на първо място в заглавието на дисертационния труд са поставени социалните трансформации, съвсем основателно докторантът Георги Тодоров е започнал с икономическите – индустриализацията и колективизацията. С пълно основание на тези дълбоки трансформационни реформи е посветена по-голямата част от дисертацията (от 24 до 392 стр.). Авторът е стъпил не само върху официалните планове и решения, свързани с петилетките, а и върху огромен брой икономически, статистически и други данни, посветени на планирането и реализацията на първите два петилетни планове в историята на Съветския съюз. Написаното показва сериозна работа с източниците и с наличната литература – докторантът е съумял да я открие и да я използва убедително.

Георги Тодоров интерпретира индустриализацията и изобщо икономическите преобразования през призмата на идеологическия подход. Още в началото той постулира, че индустриализацията е идеологически конструктор. Дължна съм обаче да припомня, че според Маркс пролетарската революция трябва да следва пълното изчерпване на възможностите за развитие на капитализма, а индустриализацията се осъществява не в

края, а в началото на капитализма. С други думи, според класическия марксизъм индустриализацията няма как да е задача на комунизма/социализма, а на капитализма, също както и създаването на пролетариата и превръщането му в най-масовата класа. Докато необходимостта да се осъществи индустриализация в Съветския съюз е резултат от неразвитостта на капитализма в Русия, а не е идеологическа задача на социализма. Ленин го разбира достатъчно добре, затова настоява за въвеждането на НЕП, сиреч временно възстановяване на пазарната икономика, която да завърши капиталистическото развитие (по думите на Ленин една от най-важните задачи е да се изгради едро машинно производство). Така че индустриализацията не е марксистка идеологическа конструкция, а необходимост, родена от недоразвитието на Русия, където болшевиките са взели властта и след като не успяват да предизвикат световна революция, са принудени да я задържат и сами да създадат условия за преминаване към социализъм.

Като изключим неумелата идеологизация при проследяването на големите икономически промени в града и селото, докторантът Георги Тодоров е представил много подробна картина на осъществяването на двете първи петилетки, на моменти по-подробно от необходимото. Проследил е поотделно двете петилетки чрез плановете и резултатите от изпълнението им в основните отрасли: машиностроене, черна и цветна металургия, енергетика, въгледобивна, нефтодобивна и нефтопреработвателна промишленост, лека промишленост. По отношение на аграрните преобразования (в центъра на които е колективизацията) докторантът е подходил чисто хронологично – представил е паралелно промените в двете петилетки по селскостопански години. С пълно ознование, на преден план по аграрните трансформации докторантът е извел кризата, предизвикана от колективизация в началото на 30-те години, довела и до глад в зърнодобивните райони.

Изводите, които Георги Тодоров прави в резултат от представянето на двете петилетки са разнопосочни. По отношение на индустриализацията те звучат по следния начин: *„Въпреки всичко втората петилетка успява да гарантира скока напред в „битката за ресурси“ в съветската икономика”* (с. 164), *„В определена степен планът е изпълнен, въпреки че историографията ще намери това за неудовлетворително”* (с. 166), *„акцентът върху тежката индустрия по време на двете петилетки позволява създаването на успешна автаркия, характерна за **цялата** икономика на Съветския съюз”*

(с. 197), *„Практически успешната индустриализация на Съветския съюз може да се сравни с бегач, който бяга толкова бързо, че не успява да уцели оптималната писта за тичане.”* (с. 203). А изводите за аграрните преобразования са: *„В крайна сметка така представените данни практически отхвърлят и тезата на политико-националистически ориентираната историография на територията на бившия Съветски съюз, а и извън неговите граници, за необходим, целенасочен, изкуствено продуциран и дирижиран от центъра глад срещу определени народности в самата съюзна държава - най-вече втората по големина национална съставка – гражданите с украинско самосъзнание.”* (с. 336), *„След като първата петилетка и гладните години от 1931–1933 г. практически пречупват гръбнака на съпротивата срещу колхозната система в Съветския съюз, селското стопанство започва устойчивото си развитие по модела, предзададен от държавата”* (с. 389), *„Благодарение обаче на тези социално-икономически трансформации съветското ново село практически е подчинено, преустроено и завършено в своята цялост. Целта на властта за власт е постигната”* (с. 390).

Втората част на дисертацията (трета и четвърта глава) третира социалните трансформации, чието представяне е разделено на две: промените в градовете и тези в селата. Логика в това разделение има, макар че отново води до повторения при описанието на промените в сферата на образованието, културата, в демографските характеристики, в семейния живот, финансовото състояние (говори се по-скоро за данъчното бреме), равнището на престъпността и т.н. Използваната фактология е толкова богата, че на моменти в нея потъва не само докторантът, но и читателят. Няма съмнение обаче, че социалните промени са представени убедително и показват как в междувоенния период се променя начинът на живот на гражданите на Съветския съюз.

Георги Тодоров е напавил сериозни изводи и по отношение на социалните промени: *„От социална гледна точка обаче партията има значителен и огромен принос за обществото. Тя допринася за формалното ликвидиране на безработицата”* (с. 395), *„Накратко, болшевиките успяват с лекота да въплътят на практика концепцията за модернизационното движение напред, особено когато сравняват стойностите на социума и икономиката с тези от преди четвърт век.”* (с. 554), *„По първостепенния въпрос за бъдещето на строя на село изглежда победа удържа държавната концепция,*

но по нежелан от нея начин.” (с. 596), „Практически държавата успява доста ефективно да изтласка религията от семействеността и да я прехвърли върху индивида.” (с. 646), „По време на междувоенния период Съветският съюз бързо се сдобива с характеристиките на модерната държава... Правилното и рентабилното планиране на икономиката с ясни социални функции за модернизация на обществото (особено на територията на „културно-изостаналите“ народности по Т. Мартин) позволява вкарването в оборот на нова работна сила, ресурси и средства за производство, които до този момент не са били реализирани на пазара.” (с. 688).

Голямото обобщение Георги Тодоров е направил в Заключението: *„През разглеждания период Съветският съюз става модерна социална държава на свръхконтролираните хора, на материалния дефицит и на постигане на възможното, а не на желаното.” (с. 692).*

3. Оценка на получените научни резултати

Дисертационният труд е излишно обемен, което не е било необходимо, но не е и попречило на успешното реализиране на основните цели, които Георги Тодоров си е поставил. Общата ми оценка за дисертацията е, че тя е добре структурирана, достатъчно убедителна като изворов и аналитичен материал. Докторантът е доказал своите твърдения с богат статистически и документален материал. Текстът е съпроводен с множество таблици и диаграми, които допълват и обосновават тезите на автора.

Оценката ми за формулираните от Георги Тодоров в седем точки научни резултати е следната: съгласна съм, че: (1) са открити спецификите на съветската индустриализация, включително и от гледна точка на приоритета за производство на средствата за производство, (2) е доказана западната помощ (главно от Германия, Великобритания и САЩ) при осъществяването на двете първи петилетки в Съветския съюз, (3) са показани методите и последиците от насилствената колективизация на земята, (4) е направен преглед на съпротивата на селяните срещу колективизацията и модернизацията на бита и образователната система, (5) са представени с разнообразни по характер и убедителност данни за съветската образователно-демографската политика, (6) е

обрисувана картина на съветската икономика и общество, но не бих я нарекла безпристрастна и (7) са използвани нови за българската историография документи.

Като цяло дисертацията е написана на добър език. Но на места се срещат изрази, усложнени от термини и излишни чуждици, което е довело до неясноти. Ще цитирам някои от тях: *„изтичането“ на младежта през каналите на комсомола*” (с. 11), *„откъсването на ресурсните центрове и попадането на част от индустриите в противникови ръце, определянето на червеният функциониращ индустриален капацитет като отправна картина за петилетния период след 10 години е нерентабилно начинание.*” (с. 27), *„затворен кръг от експоненциално увеличаващ се индустриален капацитет*” (с. 30), *„Това обуславя и темпорално по-късно намаленият импорт в енергийния сектор*” (с. 42), *„Мероприятието успешно спуска нови нишки в социума, обхващащ много по-голям ареал от съветската страна, което е и своеобразна модернизационна, унификационна концепция*” (с. 67), *„чисто статистически индустрията успява да уплътни капацитета и да покаже значително овладяване и преработване на постъпващите ресурси*”, *„фокусираността на пропагандната трактовка логично се измества*” (с. 192), *„мита за неизчерпаемите екстензивни възможности на техническия прогрес*” (с. 200), *„Значителна дискурсивна роля играе големината на колхоза*” (с. 208), *„гражданинът работи за заплата т.е. за пряко сдобиване с допълнителни блага*” (с. 227), *„По този начин се планира дискриминационната политика на държавата да бъде „мека“ със своеобразна „либералност“ в смисъла на незаинтересованост към частния сектор и подкрепа на колективния*” (с. 232), *„неуспешното имплементиране на приеманите за удачни планове на съветите*” (с. 390), *„ножицата на разликите прехвърля селскостопанските резултати от единият до другият край на скалата – от абсолютен срив и дъно до най-добра година и то за една и съща селскостопанска такава*” (с. 390), *„засилва мрежовостта като форма на доверие в кадрите*” (с. 399), *„реанимирането на руския културно-исторически фактор като базис за съветската реалия*” (с. 412), *„принудителната деурбанизация на селяните*” (с. 416), *„Мултипликацията на класата на трудещите се обаче не е отчайвано преследвана идеологическа цел*” (с. 420), *„Исторически урбанизираните класи като проститутките*” (с. 428), *„директно взаимодействащите си нива в тези отношения са максимално*

познаващи още едно ниво нагоре или надолу в йерархията” (с. 446), „междуполовите колерации в комуната” (с. 466), „недостъпността на жената е срината до степен, граничеща с проституцията” (с. 501), „епистоларни престъпници” (с. 514), „съветската провинция се разслюва на още по-голям брой класички” (с. 564),

4. Оценка на публикациите по дисертацията и участието в научни форуми

В документацията по процедурата за защита на дисертационния труд няма информация за участие на докторанта Георги Тодоров в научни форуми, но са представени публикациите му, три на брой, а в автореферата са посочени още две. Характерът и изданията, в които са публикациите, показват, че поне две от тях са резултат от участието на Георги Тодоров в научни форуми.

Публикациите на Георги Тодоров: „Количество и Грамотности пролетариата в первой пятилетке в СССР” (Владикавказ: Известия СОИГСИ. Школа молодых ученых. № 27, 2021. с. 23-32); „Налагането на руския език като Лингва франка в Азербайджан в междувоенния период” (Балканистичен форум, № 2, 2020, с. 166–180); „Националният въпрос в междувоенния СССР” (РИМ–Благоевград. Достъпна на <https://museumbld.com/virtualna-ekspoziciya/>); Кризата в съветското селско стопанство през 1931–1933 г.” (Велико Търново: Известия на центъра за стопанско-исторически изследвания. Т.4. Кризи и стопанско развитие през вековете, Варна, 2019, с. 217-228); „Iconographical and stylish characteristics of Coat of arms of the Soviet Republics: comparative analysis” (Roma: Studi sull'Oriente Cristiano 22/2 2018, Roma sull'Oriente Cristiano 22/2 2018. p. 293-332), следват идеите на дисертационния труд или ги разширяват и запознават научната общественост с моменти от дисертационния труд.

5. Оценка на автореферата

Авторефератът е с обем от 40 маш. стр. и очертава основните параметри на дисертационния труд. В първата част са формулирани предметът на изследването, основната цел и задачите, които Георги Тодоров си е поставил, представена е и документалната и историографската основа на дисертацията. Втората част проследява

адекватно структурата и съдържанието на четирите глави на изследването. В третата част докторантът е посочил как вижда приносите на своя труд и цитира публикациите си по темата.

Съдържанието и оформянето на автореферата напълно отговарят на академичните изисквания.

6. Оценка на наукометричните показатели

Общата оценка за дисертацията на Георги Тодоров (50 т.), публикациите му в реферирани научни издания (60 т.) и публикацията в нереферирано издание (10 т.) показват сбор от 120 точки. Това означава, че докторантът Георги Тодоров напълно покрива наукометрични изисквания за присъждане на образователната и научната степен „доктор“.

7. Критични бележки и препоръки

Положителната ми оценка за дисертационния труд не означава, че нямам несъгласия, критични забележки или препоръки за подобряване на текста, особено ако Георги Тодоров се готви да го публикува като книга.

Част от бележките ми се отнасят до сложния и на моменти неясен изказ, като немалко примери съм посочила по-горе. Имам обаче и забележки по същество.

Ще започна с несъгласията:

Според мен, докторантът има проблем с терминологията, който най-ясно личи в употребата на термините класи и класова борба. Тъй като създаването на Съветския съюз е резултат от мотивираната от марксизма болшевишка революция от октомври 1917 г., то вероятно и употребените термини би трябвало да следват марксистката традиция, при която класите се определят по отношението им към средствата за производство. При това положение трудно мога да приема, че в междувоенното съветско общество съществуват следните класи: партийци, бюрократи, стахановци, ударници, ординарни, обикновени граждани, бивши хора, проститутки и т.н. Вероятно по-адекватно би било те да се нарекат социални групи.

Идеята за планова икономика не е на болшевиките (с. 33), а е формулирана от Карл Маркс в стремежа му да внесе рационализъм в пазарната икономика.

Не съм съгласна, че НЕП-ът е цялостно отричан от съветската историография (с. 27). Напротив, през последните десетилетия от съществуването на държавния социализъм в СССР именно той е сочен като път към успешни реформи.

Не приемам и интерпретацията на Георги Тодоров на понятието „културна революция“. Тя не е просто култура, „*насочена навътре и към сега*“ (с.522), а е много по-всеобхватна – всъщност културната революция е насочена към коренно преустройство на културата и идеологията с цел формиране на нов тип „социалистическа“ култура и само малка част от нея е стремежът да се привлекат към културни дейности лица от работнически и селски произход.

А ето и **критичните** ми забележки:

Когато се използват цитати, спомени, писма, мнения на трети лица от книги на други автори, те би трябвало да са посочени изрично по този начин: Цит. по:.

Когато става дума за спомени, особено по-късни, писма, изказвания на съвременници и т.н., винаги трябва да се има предвид, че те не са обобщаващи. Те нямат характера на статистически данни, а са по-скоро илюстрация за определени обществени нагласи.

Не смятам, че е подходящо хигиената да се включва в културата, тъй като нейното място е в здравеопазването, независимо че се нарича хигиенна култура.

От същия порядък е и несъгласието ми заплащането за квартира, отопление и осветление да се разглеждат като част от данъчната система. Техните изключително ниски стойности са по-скоро част от съветската социална система (с. 538).

Руската дума „итоги“ означава резултати или изводи, а не последици (с. 13).

Накрая са **препоръките** ми:

Когато се сочат числата на дискриминираните, преследваните и репресираните граждани на Съветския съюз, би било добре да се посочи техният дял в обществото (с. 432).

По въпроса за психологията на комунизма наред с Асен Игнатов би било подходящо докторантът да се запознае и с книгата на автора на термина „Хомо советикус“ – социалогът-дисидент Александър Зиновиев („Гомо советикус“ 1982) (с. 434).

По тезата за характера на съветска икономика като дефицитна най-пълната обосновка е на унгарско-американския икономист Янош Корнай „Икономика на дефицита“ (Социалистическата система, 1996).

За културните преобразования мисля, че би трябвало да се имат предвид идеите на Анатолий Луначарски, първи комисар на просветата от 1917 до 1929 г. (където е и културата), включително и за привличането на интелигенцията на страната на болшевиките.

Бих препоръчала също така докторантът да се запознае и с книгите на унгаро-съветския икономист Евгений С. Варга, който пише за икономиката на капитализма. Това би му дало възможност да сравни съветските виждания за разликите между класическата и съветската индустриализация (която би трябвало да се интерпретира по-скоро като модел, а не като метод, както е описан на с. 195).

Немалкият брой на забележките ми се дължи и на прекалено обширния текст и многобройните проблеми, които Георги Тодоров се е опитал да разгледа и оцени. Свършена е повече работа от необходимото, което на места се е отразило върху прецизността на изказа, позициите и изводите.

7. Заключение

Дисертационният труд на Георги Тодоров „Социално-икономически трансформации в СССР в края на 20-те – 30-те години на XX век“ показва уменията на докторанта да издирва първичен и вторичен документален материал, да използва ефективно историографията по темата, да разработва самостоятелно важни проблеми от историческото развитие на голяма и важна за развитието на XX в. страна като Съветския съюз, да прави исторически изводи и по този начин да дава своя принос за развитието на българската историография.

Всичко това ми дава основание въпреки забележките, които формулирах, да заявя своята убеденост, че Георги Тодоров Тодоров е изпълнил всички академични изисквания за присъждането на образователната и научната степен „доктор”, за което ще гласувам.

16 юни 2022 г.

Рецензентка:
Проф. д-р Искра Баева

R E V I E W

on the the dissertation "Socio-economic transformations in the USSR in the late 1920s - 1930s" of Georgi Todorov Todorov for the award of the educational and scientific degree "Doctor" in scientific specialty 2.2. History and Archaeology, Doctoral Programme "New and Contemporary World History",

by Prof. Iskra Baeva PhD, Lecturer in Contemporary History at the Faculty of History, Sofia University „Kliment Ohridski"

1. Information about the applicant

Georgi Todorov graduated in 2017 from the bachelor's degree programme "History" at the Faculty of Law and History of the South-Western University "Neofit Rilski" in Blagoevgrad, after which he continued in the master's degree programme of the same faculty "History of the Bulgarian Lands in the Context of European Development" and successfully completed it in 2018. In the same year 2018 he won the PhD competition and by Order № 2829 of 17 December 2018. He was enrolled as a full-time PhD student at the Department of History of the Faculty of Law and History of the South-West University in the doctoral program "New and Recent General History" (Newest General History) with the scientific supervisor Assoc. Prof. Dr. Ivan Petrov and scientific advisor chief as Dr. Diana Veleva and the topic of the dissertation "Socio-economic transformations in the USSR in the late 1920s - 1930s of the twentieth century."

After the expiration of the doctoral studies the Department of History had discussed the work of the doctoral student Georgi Todorov and by Order No. 3108 of 13 December 2021 has taken a decision for his dismissal with the right to defense.

At its meeting on 25 March 2022 the Department of History at the Faculty of Law and History of Southwestern University "Neofit Rilski" - Blagoevgrad discussed the dissertation. By Protocol No. 8 the Department has decided that Georgi Todorov's dissertation is ready and made a proposal to start the procedure of its public defense.

2. A review of the dissertation

I will begin my assessment of Georgi Todorov's dissertation with what distinguishes it from all the others I have seen, supervised or evaluated: it is the volume. Georgi Todorov's dissertation covers an impressive 742 pages. This fact inevitably requires a reaction and I will express mine in a few questions: 1. Was it not possible to formulate a narrower topic? 2. If in the course of the work (reading the literature, collecting source material, etc.) it became clear that the material was too voluminous, would it not have been better to change/shorten the topic (we have done this with some of my PhD students)? 3. When in writing the dissertation it became clear that the work was becoming too large, was it not better for the PhD student to take care of shortening the text themselves? 4. When discussing the text, would it not have been better for the department to instruct the doctoral student to reduce the length before offering the dissertation for defense? In asking these questions, I by no means mean to question the merits of the dissertation, but to emphasize the need for young scholars to learn to follow the rules from the beginning of their work.

The dissertation is structured in an introduction, four chapters, very thoroughly divided into paragraphs and sub-paragraphs, a conclusion, a statement of contributions, a bibliography (preceded by a list of abbreviations, a glossary, a list of tables, charts and diagrams, a geographical index). As a source base and scientific literature the PhD student used three Russian archives, 102 items of documents, statistics, publications of politicians of the era, memoirs, personal testimonies, reference books, etc., the number of the party organ "Правда", the official newspaper "Известия". of the magazines "Крокодил", "На колхозной стройке", "Сталинский путь", "Безбожник" and "Антирелигиозник". 10 volumes of memoirs, 154 scientific studies of various value and 7 works of art. The above shows the serious source and research basis of the dissertation, which goes well beyond socio-economic issues.

In the Introduction, Georgy Todorov has formulated the aim of his work as follows: "The analysis of the mechanisms and ways of establishing this circular interdependence and the "socialist way of life" and statehood in the USSR would allow an understanding of the significant expansion of these processes in Eastern Europe after the Second World War and their much easier penetration into the economically and socially more backward countries and,

conversely, the careful and partly measured breakthrough into the more developed and stable ones' (p. 6). The more specific aim is formulated at the end of the dissertation in the following formulation: 'to present objectively and argumentatively the socio-economic transformations in the Soviet Union during the first two five-year plans 1928-1937' (p. 699). The seven tasks for achieving the goal are precisely stated: tracing industrialization, assessing the autarky of the economy, agrarian transformations (collectivization), urban-rural relations, social transformations (building a network society), modernization, and the doom of education and demographic policy. The methods are also listed in an appropriate way: comparative, problem-based, the use of individual cases (*case studies*), critical attention to the sources of the era, presentation of the processes "from above" (from the position of power) and "from below" (from the point of view of society), examination of statistical data through quantitative and qualitative methods, and the chronological principle.

The structure of the work is logical, although it shows an unnecessary desire to cover too many issues. The first chapter presents the industrialisation carried out by the first two Five-Year Plans; the second, the transformations in the agrarian sector, especially collectivisation and its consequences; the third chapter is devoted to the impact of the socio-economic transformations on urban life, defined as 'socialist urban life'; the fourth and final chapter repeats the approach of the third but now turned to the countryside, defined as 'socialist rural life'.

Each of the topics of the chapters could become the subject of a separate study and with the characteristics of a dissertation. These are the four parts of the dissertation: 1. The causes, objectives and problems arising from the accelerated industrialization of the Soviet Union; 2. The transformation of the Russian agrarian sector from small-scale private landholding (as it became after the Lenin's Decree on Land of 26/27 October 1917) to collective cultivation in its majority; 3. The profound changes in the traditional way of life of urban dwellers under the influence of rapid urbanization and the new political system; 4. The social consequences of collectivization and of the Soviet control of the countryside. There are many dissertations and research papers devoted to each of these transformations around the world, especially in the Soviet Union and Russia.

As the dissertation is very voluminous and contains many topics and subtopics, the sequential treatment of the four chapters will be too circumstantial. Therefore, I will try to briefly present my general assessment of the exposition.

Despite the fact that the social transformations are placed first in the title of the dissertation, the doctoral student Georgi Todorov has rightly started with the economic ones - industrialization and collectivization. With full justification, most of the dissertation (24 to 392 pp.) is devoted to these profound transformational reforms. The author has drawn not only on official plans and decisions related to the Five-Year Plans, but also on a vast amount of economic, statistical, and other data devoted to the planning and implementation of the first two Five-Year Plans in the history of the Soviet Union. The writing shows a serious handling of the sources and the available literature - the PhD student has managed to find it and use it convincingly.

Georgi Todorov has interpreted industrialization and economic transformations in general through the prism of the ideological approach. From the very beginning he postulated that industrialization is an ideological construct. However, I am obliged to recall that, according to Marx, the proletarian revolution had to follow the complete exhaustion of the possibilities of capitalism, and industrialisation took place not at the end but at the beginning of capitalism. In other words, according to classical Marxism, industrialization cannot be the task of communism/socialism but of capitalism, just as the creation of the proletariat and its transformation into the most mass class. And the necessity of industrialisation in the Soviet Union was the result of the underdevelopment of capitalism in Russia, not an ideological task of socialism. Lenin understood this well enough, which is why he insisted on the introduction of The New Economic Policy (NEP), i.e. the temporary restoration of the market economy to complete capitalist development (in Lenin's words, one of the most important tasks was to build up large-scale machine production). So industrialisation was not a Marxist ideological construct, but a necessity born of the underdevelopment of Russia, where the Bolsheviks had taken power and, having failed to bring about a world revolution, were forced to hold it and create the conditions for a transition to socialism themselves.

Apart from the unskillful ideologization in the tracking of the major economic changes in the town and the countryside, the doctoral student Georgi Todorov has presented a very detailed

picture of the implementation of the first two quintiles, at times in more detail than necessary. He has traced the two Five-Year Plans separately through the plans and the results of their implementation in the main industries: mechanical engineering, ferrous and non-ferrous metallurgy, energy, coal, oil and petroleum, and light industry. In the case of agrarian transformations (centered on collectivization), the doctoral student has taken a chronological approach - he has presented the changes in the two Five-Year Plans in parallel, by agricultural year. With full discernment, the doctoral student has foregrounded the agrarian transformations with the crisis caused by collectivisation in the early 1930s, which also led to famine in the grain-producing regions.

The conclusions that Georgi Todorov has drawn in the presentation of the two Five-Year Plans are divergent. With regard to industrialization, they sound as follows. "Nevertheless, the second Five-Year Plan succeeded in ensuring a leap forward in the 'battle for resources' in the Soviet economy" (p. 164), "To a certain extent, the plan was carried out, although historiography will find this unsatisfactory" (166), "The emphasis on heavy industry during the two Five-Year Plans allowed the creation of a successful autarky characteristic of the entire Soviet economy" (p. 197), "In practice, the successful industrialization of the Soviet Union can be compared to a runner who runs so fast that he fails to hit the optimal running track" (p. 203).

And the conclusions about the agrarian transformations are: "In the final analysis, the data thus presented practically refute the thesis of the politically nationalist-oriented historiography on the territory of the former Soviet Union, and beyond its borders, of a necessary, purposeful, artificially produced and orchestrated starvation from the centre against certain nationalities in the union state itself - especially the second largest national component - the citizens with Ukrainian identity." (p. 336), "After the first Five-Year Plan and the famine years of 1931-1933 practically broke the backbone of resistance to the collective farm system in the Soviet Union, agriculture began its steady development on the model set by the state" (p. 389), "Thanks to these socioeconomic transformations, however, the Soviet new village was practically subjugated, reconstructed, and completed in its entirety. The government's goal of power has been achieved" (p. 390).

The second part of the dissertation (chapters three and four) deals with social transformations, the presentation of which is divided into two: changes in cities and those in

villages. There is logic in this division, although it leads again to repetitions in the description of changes in education, culture, demographic characteristics, family life, financial situation (it is more about the tax burden), crime rates, etc. The facts used are so rich that at times not only the doctoral student but also the reader gets lost in them. There is no doubt, however, that the social changes are presented convincingly and show how the way of life of the citizens of the Soviet Union changed in the interwar period.

Georgi Todorov has also drawn serious conclusions about social changes, "From a social point of view, however, the party has made a significant and huge contribution to society. It contributes to the formal liquidation of unemployment" (p. 395), "In short, the Bolsheviks succeeded with ease in embodying in practice the concept of the forward movement of modernization, especially when they compared the values of the social and economic system with those of a quarter of a century ago. " (p. 554), "On the overriding question of the future of the village system, the state conception seems to have won, but in a way it does not wish to win" (p. 596), "In practice, the state succeeds quite effectively in pushing religion out of the family and onto the individual." (p. 646), "During the interwar period, the Soviet Union quickly acquired the characteristics of the modern state... Proper and cost-effective planning of the economy with clear social functions for the modernization of society (especially in the territory of the "culturally backward" nations, according to T. Martin) made it possible to bring into circulation new manpower, resources, and means of production that had not previously been realized on the market" (p. 688).

Georgi Todorov's great summary is in the Conclusion: 'During the period under review, the Soviet Union became a modern welfare state of over-controlled people, of material deficiency and of achieving the possible rather than the desirable' (p. 692).

3. Evaluation of the scientific results obtained

The dissertation is unnecessarily voluminous, which was not necessary, but it did not prevent the successful realization of the main goals that Georgi Todorov has set for himself. My overall assessment of the dissertation is that it is well structured, sufficiently convincing in terms of source and analytical material. The doctoral candidate has proved his claims with a wealth of

statistical and documentary material. The text is accompanied by numerous tables and charts that complement and substantiate the author's theses.

My assessment of Georgi Todorov's seven-point scientific results is as follows: I agree that: (1) the specifics of Soviet industrialization are outlined, including the priority for the production of the means of production, (2) Western assistance (mainly from Germany, Great Britain, and the United States) in the implementation of the first two Five-Year Plans in the Soviet Union is demonstrated, (3) the methods and consequences of forced collectivization of the land are shown, (4) an overview of peasant resistance to collectivization and the modernization of the household and educational systems is presented, (5) data on Soviet educational and demographic policy are presented with a variety of character and persuasiveness, (6) a picture of the Soviet economy and society is painted, but I would not call it impartial, and (7) documents new to Bulgarian historiography are used.

Overall, the dissertation is written in good language. However, in places there are expressions complicated by terms and unnecessary foreign words, which led to ambiguities.

4. Evaluation of the dissertation publications

In the documentation of the dissertation defense procedure there is no information about the participation of the PhD student Georgi Todorov in scientific forums, but his publications are presented, three in number, and two more are mentioned in the abstract. The nature and publications in which the publications appear indicate that at least two of them are the result of Georgi Todorov's participation in scientific forums.

Georgi Todorov's publications follow the ideas of the dissertation or extend them and introduce the scientific community to some points of the dissertation.

5. Evaluation of the abstract

The abstract has a length of 40 pages and outlines the main parameters of the dissertation. The first part formulates the subject of the research, the main goal and the tasks that Georgi Todorov has set himself, and presents the documentary and historiographical basis of the dissertation. The second part adequately traces the structure and content of the four chapters of

the study. In the third part, the doctoral candidate has indicated how he sees the contributions of his work and cites his publications on the topic.

The content and layout of the abstract meet the academic requirements.

6. Evaluation of the scientific indicators

The total score for Georgi Todorov's dissertation (50 pts.), his publications in refereed scientific journals (60 pts.) and the publication in a non-refereed journal (10 pts.) make a total of 120 points. This means that the PhD student Georgi Todorov meets the scientific-metric requirements for the award of the educational and scientific degree "PhD".

7. Critical comments and recommendations

My positive evaluation of the dissertation does not mean that I have no disagreements, critical remarks or recommendations for improving the text, especially if Georgi Todorov intends to publish it as a book.

Some of my comments relate to the complex and at times obscure language, and I have given a number of examples above. However, I also have substantive comments.

In my opinion, the PhD has a problem with terminology, which is most evident in the use of the terms class and class struggle. Since the creation of the Soviet Union was the result of the Marxist-motivated Bolshevik Revolution of October 1917, the terms used should follow the Marxist tradition whereby classes are defined by their relation to the means of production. That is why I cannot accept the existence of classes such as: partisans, bureaucrats, stakhanovites, percussionists, ordinaries, ordinary citizens, ex-people, prostitutes, etc. It would be more adequate to call them social groups.

The idea of a planned economy is not that of the Bolsheviks (p. 33), but was formulated by Karl Marx in his quest to bring rationalism to the market economy.

I disagree that the New Economic Policy has been thoroughly denied by Soviet historiography (p. 27). On the contrary, in the last decades of state socialism in the USSR, it was precisely this that was pointed to as the path to successful reforms.

Nor do I accept Georgi Todorov's interpretation of the term "cultural revolution". It is not simply culture "directed inward and toward the now" (p. 522), but is much more comprehensive

- the cultural revolution is aimed at a radical reorganization of culture and ideology in order to form a new type of "socialist" culture, and only a small part of it is the effort to attract people from working-class and rural backgrounds to cultural activities.

When it comes to memoirs, especially later ones, letters, statements of contemporaries, etc., they should not be seen as generalizing. They are not in the nature of statistics, but rather illustrations of certain social attitudes.

I don't think it's appropriate to include hygiene in culture because its place is in healthcare.

Of the same order is my disagreement with paying for accommodation, heating and lighting as part of the tax system. Their extremely low rates are rather part of the Soviet welfare system (p. 538).

When citing the numbers of discriminated, persecuted and repressed citizens of the Soviet Union, it would be useful to indicate their proportion in society (p. 432).

On the question of the psychology of communism, along with Assen Ignatov, it would be appropriate for the PhD student to read the book by the author of the term "Homo sovieticus" - the dissident sociologist Alexander Zinoviev (p. 434).

On the character of the Soviet economy as a deficit economy, the most complete justification is Hungarian-American economist János Kornai's *Deficit Economics (The Socialist System, 1996)*.

The ideas of Anatoly Lunacharsky, first Commissar of Education from 1917 to 1929, should be borne in mind for cultural transformations, including bringing the intelligentsia to the side of the Bolsheviks.

I would also recommend the PhD student to get acquainted with the books of the Hungarian-Soviet economist Eugene S. Varga, who writes about the economics of capitalism. This would enable him to compare Soviet views on the differences between classical and Soviet industrialization (which should be interpreted as a model rather than a method, as described on p. 195).

The large number of my remarks is also due to the too extensive text and the numerous problems that Georgi Todorov has tried to address and evaluate. More work has been done than necessary, which in places has affected the precision of the statement, positions and conclusions.

7. Conclusion

Georgi Todorov's dissertation "Socio-Economic Transformations in the USSR in the Late 1920s - 1930s" shows the doctoral student's ability to search for primary and secondary documentary material, to effectively use the historiography on the topic, to independently develop important issues in the historical development of a large and important for the development of the 20th century country such as the Soviet Union, to draw historical conclusions and thus to contribute to the development of Bulgarian historiography.

All this gives me grounds, in spite of the remarks I have formulated, to state my conviction that Georgi Todorov Todorov has fulfilled all the academic requirements for the award of the educational and scientific degree "Doctor", for which I will vote.

June 16, 2022 г.

Reviewer: prof. Iskra Baeva PhD